Գուցէ այս ալ բաւական մը ազդեցութիւն ունեցած ըլլայ Ներսէսի հրաժարականին վրայ անոնց կէս—անտարբերութեանը, թերթերը եթէ լաւ ալ չը գրեն, աննպաստ ալ չը պիտի գրեն Բարդուղիմէոսի վրայ— ինչպէս Նախորդով ալ ըսինք, գնա առ այժմ տեղապահ ընել կուզեն. Բայց այս ենթադրութիւնները պիտի յաջողին. չատ տարակուսական. Մեսրովբ եպիսկոպոսի անունն ալ կը հնչուի. Եգիպտոսի առաջնորդը— Բարդուղիմէոսի խնդրոյն մէջ ձեր չնորհունակ Մանկունիին մասը կը նշմարուի. Կ. Պոլիս ճանապարհորդած ժամանակը նախնական պատրաստութիւնները տեսած է. Մուրատեան եպիսկոպոսի մասին մեծ նոր դժուարութիւն մը կը ծագի, օսմանեան հպատակ չէ ծնած, ուրեմն չը կրնար պատրիարք ըլլալ կառարկուի. Իզմիրլեանի վրայ ալ կառավարութիւնը կասկածելի աչօք կը նայի կըսեն.— Այս առաւօտ լուր մը կը տարածուի. կառավարութիւնը ազգային իշխանութեան յայտնած է եղել թէ երբ հարկ ըլլայ Ներսէսի յաջորդ մը ընտրել, առջինին պէս չըլլայ. Ազգ. ժողովը երեք եպիսկոպոս պիտի ներկայացնէ Բ. Դրան և Բ. Դուռը անոնցմէ մին պիտի ընտրէ. Այս լրոյն ստուգութիւնը չենք երաշխաւորեր.— Այսօր պատրիարքի հրաժարականը կառավարութիւնը ներկայացուցեր է Սուլթանին, և Նախարարաց ժողովն ալ սկսած է լուրջ նկատողութեան առնելու. Լրագիրները հաղորդեցին թէ պատրիարքի գանգատանաց մին բառնալու որոշում տուեր է Բ. Դուռը, ամենէն անմեղ գանգատը. Հիւանդանոցի հացն ու միսը զոր կառավարութիւն դադրեցուցեր էր, վերստին պիտի տայ. Միւս խնդիրները ծանրակշիռ են և հայկական հարցի հետ սերտ յարաբերութիւն ունին. Այս օրերս նորէն հայկական հարցի վրայ սկսեր են խօսել, բայց ոչինչ ուրախական. Լէվանտ և տեղւոյս եւրօպական ուրիշ թերթեր յուսալիր են, և կը հասկցնեն թէ կառավարութիւնք 61-րդ յօդուածի առթիւ վերստին միջամտութեան պիտի ձեռնարկեն. Պատիր յոյս. Թիւրք թերթերը, որ նախարարաց կարծիքը կը ցոլացնեն, անհոգ են և կըսեն թէ կառավարութիւնը Անատոլուի բարեկարգութեանց անհրաժեշտ պէտքը կը զգայ և պիտի ձեռնարկէ գործադրել. Պատրաստած է, կըսեն, ընդարձակ ծրագիր մը, որ ամեն տեսակէտով պիտի գոհացնէ Թիւրքիոյ ժողովուրդները. Կատարեալ ծրագիր մը կըսեն որ գործ դնել պիտի սկսուի, Երբ, առաջիկայ մարտէն. Մինչեւ մարտին, որովհետև տաճկաց գանձային դարեգլուխ է. Եւ գիտէք ուսկից պիտի սկսուի, անմիջապէս Կ. Պոլսոյ մերձակայներէն, Իզմիրէն և կամաց կամաց պիտի տարածուի մինչև Պասրա. Քանի մը տարուան մէջ այնպիսի արդիւնքներ առաջ պիտի գայ եղեր այս ծրագրի գործադրութենէն, որ կատարելապէս պիտի պակսէ ամեն յոյսեր.— Ասկէց յայտնի կը տեսնուի Թրքաց խարդախ ընթացքը. պատրաստել ծրագիր բարեկարգութեանց, որով եւրօպացիները կարող չըլլան առարկութիւններ ընել, ատոր գործադրութիւնը որչափ կարելի է ուշացնել և եթէ յանկարծ գործադրութիւն մը ըլլայ, որ եթէ մինչև կարգը Հայաստանի գայ բանը բանէն անցած ըլլայ.—Ինչու ինքզինքնիս պատրենք, ինչ որ կը տեսնենք, ինչ որ կը լսենք, ամեն երևոյթ կապացուցանեն թէ դիւանագիտութեան զոհ ենք, և այս ալ միշտ այսպէս պիտի ըլլայ, քանի որ մենք այս խեղճ վիճակին մէջ ենք և հոս ալ մեր տունը մեր ձեռքովը փլցնելու համար ինչ որ կարելի է ընել պակաս մը չենք ձգեր.— Ահմէդ Մուխթար բաշա իբր քօմիսէր Հայաստան խրկուելու լուրը վերստին հաղորդեցին հոս տեղի եւրօպական լրագիրք. Թիւրք թերթերը փութացին չուտ մը հերքել այս լուրը.

Թիւրք կառավարութիւնը եթէ սրդարև կը փափագի բարեկարգութիւններ ներմուծել, պարզ միջոց մը ունի առ այժմ. օրէնքները ճշտիւ և անաչառութեամբ գործադրել տալ. Վաղուց է որ չենք հաղորդեր ձեզ մի առ մի հարստահարութեանց համար հոս տպուած տեղեկութիւնները. Եթէ դոքա սուտ են, ինչու հերքում չը կայ, եթէ ճիշտ են, էր մեղապարտք չեն պատժուիր. Ի՞նչ օգուտ այս հարցում, պատասխանը հին պատմութիւն.—Երէկուան «Հայրենիքը» Կիլիկիայէն կը հրատարակէ մի նամակ ուսկից քաղուածք մը աւելորդ չենք տեսներ.

Ատանայէն.—Շուկային մէջ երկու տաճիկ իրարու հետ կռուի կը բռնուին, ջուրի սափոր կը նետեն իրարու. սափորը քաշան տարեկան հայ տղու մը գլխուն կուգայ, տղան կը մեռնի.— Թղթակիցը չըսեր թէ ինչ ըրին սպանիչներուն, փոքր պատիժ մը տուին, վնասուց փոխարէն պահանջեցին. ոչինչ. Տարսոնի Լամբրոն ամարանոցի մէջ Շէյխ Անի տաճիկ մը քանի մը տաճկաց հետ հայու մը տուն կը կոխէ գիշերը, գեղեցիկ հայ պատանի մը առևանգելու կամ հոն բռնաբարելու փորձեր կընեն. գոռում գոչում, դրացիք կը հասնեն. ոճրագործք չեն կրնար իրենց կիրքը յագեցնել. կառավարութեան բողոք կըլլայ. կուսակալին կը բողոքեն, կը հրամայէ գործը քննել. գայմագամը կողմնակցութիւն կընէ տաճկաց. հայք նորէն կը բողոքեն արդարութեան ատենին, տաճիկը ձերբակալուած է. Թղթակիցը կը յաւելու «կը յուսացուի որ ոճրագործը ըստ օրինի պատժուի»—կը յուսացուի, աղէկ է, այնպէս չէ՞.—

Այլ առակ լսեցէք.— Հաճընի գայմագամը (կառավարիչ) ձիով անցած ժամանակ Ըղըղեան Սարգիս հայ մը բարեւ կը կայնի, ձին այս յարգանքէն կը խրչտի, գայմագամը ձիուն խրչտելը չախորժեր, անմիջապէս վար կիջնէ, բռնել կուտայ հայը և աղուոր մը խարազանաւ ծեծել կուտայ հայը. այն տուրեճան ծեծել կուտայ որ տղուն ձեռքը գրեթէ կը կոտրի.— Հայ առաջնորդը կը բողոքէ. գայմագամը պաշտպանութիւն կը վայելէ.—«Տեսնենք այս դատին վերջնական արդիւնքը ինչ կը ըլլայ» կըսէ Թղթակիցը.— Խեղճ մարդիկ, որ իբր խնդիրը Թիւրք հայասպանները պատժելու վրայ է, կը կարծեն որ կարելի ըլլայ մահմետական մը պատժել կեավուրի մը համար. կերևայ թէ այս խեղճ թղթակիցը Տէլի Մեհմէդի դիպուածը մոռցեր է. Ռուսիոյ գեսպանատան պաշտօնեայ մը սպանեց հոս Կ. Պոլիս. և մարդասպանը ազատ է.

Տեղական իշխանութիւնը այսպէս անտարբեր հանդիսատես է հայոց դէմ եղած ոճրագործութեանց, և տխմարցած ու ծախուած թիւրք մամուլը կը լռէ այս ամենուն վրայ և անդադար յարձակումներ կընէ մեր վրայ.— Իսկ երբ հայ մ'է մեղապարտ կարծուածը, իշխանութիւնը չուտ մը կը յիշէ թէ արդարութիւնը Ղուրանի պատուէրներուն մէջ կը գտնուի.— Օրինակ մը. Երէկ լրագիրները հաղորդեցին թէ Բ. Դուռը պատրիարքարանէն խնդրեր է որ Պաշգալէի (Վանայ վիճակին մէջ) վանահայր և առաջնորդ Յովհաննէս վարդապետը կարգալոյծ ընելով յանձնեն Բ. Դրան, որպէս զի պատժուի իբր մարդասպան.— Բ. Դրան առաջ Յովհաննէս վարդապետը այնպիսի մեղապարտ մ'է, զոր պէտք է անպատճառ պատժել, վասն զի այս անձը գէշ օրինակ տուած է, ինքնապաշտպանութիւն. Եթէ այս մարդը չը պատժուի, ինչ վնասակար հետեւութիւնք. ամեն հայ պիտի կարենայ ազատօրէն ինքզինքը պաշտպանել առանց 61-րդ յօդուածի գործադրութեան սպասելու.—Անցեալ տարի ամառը Յովհաննէս վարդապետ մի քանի հայոց հետ Վանայ գիւղերը այցելութեան կը պտտի սովելոց համար. Ճամբան քիւրդերու խումբի մը կը հանդիպի, որոյ կառաջնորդէ թլրքացած հայ մը. քիւրդերը կրակ կընեն հայոց վրայ, հայք անդէն և բացի Յովհաննէս վարդապետէն, որ աղէկ քալող է. Յովհաննէս վարդապետ քիւրդերուն կը պատասխանէ իրենց լեզուովը, կը պարպէ հրացանը և գետին կը բռնէ թրքացած հայը. քիւրդերը ահաբեկ կը փախչին. Կառավարութիւնը երբ կիմանայ գործը, կը ձերբակալէ վարդապետը, սակայն ինքնապաշտպանութեան խնդիրը ակներև էր, անմիջապէս պատժելն յանդգնութիւն էր. ուրեմն կարձկեն զնա իբր անպարտ.— Քանի մը ամիս վերջ գիշեր մը աղմուկ կը տիրէ Վանայ մէջ. ամենքը ոտք կելլեն. Յովհաննէս վարդապետ, չղթայակապ Վան կը բերեն զինուորները. յուզումը մեծ կըլլայ. գիշերանց առաջնորդարանը կը դիմէ ժողովուրդը. Առաջնորդը և երիտասարդ մը կը դիմեն հիւպատոսաց. պ. Կամսարական և պ. Քլէյթն կը միջամտեն, կառավարութիւնը կը պարտաւորի վերստին վարդապետը ազատ թողուլ. Այս եղելութիւնը աններելի էր Թրքաց աչքին. ինչ որ ալ ըլլար, անողոքելի պետական հարկը. la raison d'Etat, կը պահանջէ, որ Թրքասպան հայը, մանաւանդ կղերական, պատժուի, ուստի հիմա գնա կը պահանջեն պատրիարքարանէն. Եթէ պատրիարքարան գիմադրէ, իրեն համար նոր ամբաստանութիւններ պիտի ըլլան կառավարութեան կողմէ. եթէ յանձնէ, ուրեմն ինչ բանի պիտի ծառայէ իր իրաւասութիւնը, երբ արդար և անմեղ եկեղեցական մը պաշտպանելու անկարող է.—Մեր թերթերը իբր լուր մը կը հաղորդեն այս դէպքը. Ժողովուրդի մէջ քանի հոգի կը յիշէ թէ ինչ է այս Յովհաննէս վարդապետի խնդիրը, որ ազգին համար կենսական խնդիր մ'է, ինչպէս պատմութիւնէն կը տեսնուի. Խնդիրը հայոց ինքնապաշտպանութեան իրաւունք ունենալ կամ չունենալուն վրայ է.— Այս խնդրոյն մէջն ալ կը լռեն մեր թերթերը, երբ այնքան պարապ խնդրոց համար իրենց սիւնակները կը լեցունեն. Այս վայրկեանին աչքիս առջև ունիմ «Մասիսի» երէկուան թերթը, ուր երեք սիւն լեցուած է Երուսաղէմի վանուց խնդրոյն համար. Այդ երեք սիւներուն մէջ պ. Բիւզանդ, «Մասիսի» դեռափթիթ օգնականը կը ջանայ ցոյց տալ որ «Մշակ» մեծապէս կը սխալի երբ օգտակար չը համարեր Երուսաղէմայ պարտուց համար հանգանակութիւն ընելը. Այդ յօդուածը ներփակեալ է. Հետաքրքրութեան համար մէկ հատուածը մէջ բերենք. «Բայց ապահով ենք որ հակառակ մեր Թիֆլիսեցի պաշտօնակցին անգիտութեան, հայ ազգըն համօրէն, թէ ի Թիւրքիա և թէ ի Ռուսիա, պիտի զգայ թէ այսպիսի կարևոր հաստատութիւն մը, որ դժբաղդ պարագայից բերմամբ ծանր պարտուց ներքև ինկած է, համակրութեան և նիւթական օգնութեան արժանի է, քանի որ ոչ մէկ հայ կուզէ այդպիսի վանքի մը փչանալն».—Եւ, եթէ մենակ «Մշակ» անգէտ է անչուշտ վախնալու չէ, ամբողջ հայ ազգը կայ, թէպէտ «պիտի զգան» տարօրինակ է. «Երուսաղէմի վանքին կրօնական, քաղաքական և ազգային» կարևորութիւնը հայ ազգը նոր պիտի զգայ.

Իսկ եթէ բացի «Մշակ»-էն ամբողջ հայ ազգը ըմբռնած է Երուսաղէմի կարևորութիւնը, ինչ ըրաւ ազգը. Երեմիա եպիսկոպոսը, որ երկու տարի առաջ Ռուսիա հանգանակութեան գնաց որչա՞փ դրամ հաւաքեց, և Ս. Էջմիածինը ինչ օգնութիւն ըրաւ. Երեմիա եպիսկոպոս չատ գանգատներ յայտնած է. Էջմիածինը որ վանքի պաշտպան չըլլար, ո՞վ պիտի ըլլայ. Իսկ Կ. Պոլիս ինչ եղաւ. Ազգային թերթերը իրենց պարագլուխ ունենալով «Մասիսը» ինչ ազդեցութիւն ըրին ժողովուրդի վրայ, ինչ արդիւնք ունեցան.—Պատրիարքը շրջաբերականներ խրկեց, յանձնաժողով կազմվեցաւ Կ. Պոլսոյ ամենէն հարուստ և ամենէն աւելի բարեպաշտ անձերէ, սակայն դեռ «Մասիսի» մէջ տող մը բան չը կարդացինք թէ քանի դահեկան ժողվեցաւ. Սուղ ու դրամական վիճակը պէտք չէ որ պատրուակ բռնուի, զի այնքան ընկերութիւնք կարողացան քիչ թէ չատ սակ հաւաքել. իսկ Երուսաղէմայ պարտուց յանձնաժողովը և ոչ իսկ փոքր ընկերութեան մը չափ կրցաւ հաւաքել. Այն ատեն եղաւ ազգին սառնութիւնը Երուսաղէմայ պարտուց մասին, որ նոյն իսկ «Մասիսի» մէջ կարդացինք. եթէ չեմ սխալեր, որ անկարելի ըլլալով որ ազգը վճարէ այդ պարտքը, Երուսաղէմայ կալուածները, որ Եգիպտոս են վաճառելու հարկը տեսնուեր է.—Ուրեմն «Մշակ» ուրիշ բան չէ ըրեր իբր մի քանի տողերովը, բայց եթէ ճիշդ ազգին կարծեաց թարգման ըլլալ.—Եթէ յիշողութիւնս տեղն է Աբեսլեան Մամուլ ալ կալուածները վաճառելով պարտքերը վճարելու գաղափարը յայտնած էր երկու տարի առաջ.—Եւ իրաւցնէ եթէ 300.000 րուբլի հաւաքել այս միջոցիս կարելի ըլլար, Երուսաղէմէն դուրս ուրիշ չատ անմիջական պէտքեր ունինք հոգալու.—Շղթայակիրին օրերը դժուար կը վերադառնան.

Իսկ պէտք է աւելցնել որ մեր պատուական սուրբ հայրերը վստահութիւն չնչելու վիճակ մը ունենալէ հեռի են.

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ֆրանսիական լրագիրները հաղորդում են, որ ներքին գործերի մինիստր, Վալդէկ-Ռուսօ, միջոցներ ձեռք արաւ Ֆրանսիայից արտաքսված եզուիտական միաբանութիւնների անդամների վերադարձը արգելելու համար.

—Լրագիրները հաղորդում են, որ չուտով կը լինի մի հետաքրքիր և քաղաքական բնաւորութիւն ունեցող պրօցէս փարիզում. Ֆրանսիական դեսպան Տունիսում, Րուստան, դատի է կանչել Րօշֆորին, մեղադրելով նրան բամբասանքի և զրպարտութեան մէջ. Րուստան ինքն կը տանի իր գործը դատարանում, Կլէրի փաստաբանի օգնութեամբ. իսկ Րօշֆոր, իր կողմից, պատրաստվում է եռանդով պաշտպանվել, ինչպէս երևում է նրա հրաւիրված վկաների ցուցակից, որի վրա կան հետևեալ նշանաւոր անձանց անունները. կոմս Լէյստ, բարօն Բիլլինգ, կոմս Սանսի, Օսկար Դէ դը-Տիւնի, Ֆօրսի, Լէօն Ռընօ, գեներալ Սօսիէ, դը-Կուտուլի և այլն. Բայց արդեօք այդ բոլոր վկաները Րօշֆորի հրաւէրքով դատարան կը գան թէ ոչ,—այդ դեռ ևս հարց է մնում.

—Այն սառնութեան պատճառով որ տիրել է իշխան Բիսմարկի և կենտրոնի, կաթօլիկ կուսակցութեան մէջ, նախկին յոյսերը պարլամենտում պահպանողական մեծամասնութիւն կազմելու մասին, բոլորովին ջուր դարձան. Կանցլէրի օրգանները յարձակվելով կենտրոնի առաջնորդ Վինդհօրստի վրա, մեղադրում են նրան կարճատեսութեան, մանրակրկիտ ու միակողմանի լինելու և ազգասիրութիւն չունենալու մէջ.

—Աւստրիական լրագիրներին հաղորդում են Հարաւային Դալմացիայից, որ չէրնօգօրիական քահանայ Պէրօ Մատանովիչ, Կրիվօշի գնաց, Կօվաչէվիչի նման ապստամբների զօրաբաժնի առաջնորդութիւնն ընդունելու համար. Չէռնօգորեան սենատում, Ցետինէում, այս օրերս քննվում էր Չէռնօգօրիայի գործելու եղանակը Կրիվօշում պատահած անկարգութիւնների վերաբերութեամբ. Նիստը, ինչպէս ասում են, չատ փոթորկալից էր.

—Լօնդօնից գրում են «Порядокъ» լրագրին, որ երբ կը գումարվի անգլիական պարլամենտը լօրդ Գրէնվիլ և Չարլս Դիլկ կը ներկայացնեն երկու ժողովներին բացի դոկումենտներից, որոնք վերաբերվում են եգիպտական հարցին, նոյնպէս ամբողջ դիպլօմատիական գրագրութիւնը Հայաստանի վերաբերութեամբ, որի գրութեամբ մանաւանդ չատ էր պարապել վերջին ժամանակներս լօրդ Դիւֆըրին, Կ. Պօլսի անգլիական դեսպանը. Նա առաջարկում էր և միւս պետութիւնների ներկայացուցիչներին պահանջել Թիւրքիայից Հայաստանին վերաբերեալ Բերլինի դաշնագրի 61-որդ յօդուածը անյապաղ իրագործելու, բայց ուրքան յայտնի է, այդ պահանջները մնում են դեռ ևս ձայն բարբառոյ յանապատի.

—Բերլինից հեռագրում են որ իշխան Բիսմարկի և կղերական կուսակցութեան մէջ սառնութիւն է ընկել. Կառավարչական կուսակցութիւնը վրդովված է, որ Վինդհօրստ և կղերական կուսակցութիւնը քուէարկեցին տնտեսական խորհրդի պրօէկտի դէմ պրօգրէսիստների հետ միասին. Կառավարչական օրգանները արդէն սկսում են յարձակվել Վինդհօրստի դէմ, որին դեռ երէկ համարում էին Բիսմարկի և կառավարութեան բարեկամ. Իշխան Բիսմարկի տանը եղած վերջին պարլամենտական ճաշի ժամանակ կենտրոնի, այսինքն կղերական կուսակցութեան ներկայացուցիչներից, ոչ ոք չէ եղել.

—Աթէնքից հեռագրում են, որ Յունաստանում մեծ վրդովմունք կայ յունաց կառավարութեան և յատկապէս թագաւորի դէմ. Ընտրութիւնները ազգային ժողովի համար չատ ազմկալի և մինչև անգամ մրրկալի կը լինեն. Ընդդիմադրական կուսակցութիւնը յայտնում է որ պատրաստ է պաշտպանել ազգի ազատութիւնները զէնքը ձեռին անգամ.

—Լրագիրները հաղորդում են, որ գերմանական Րայխստագի սէսիան կը փակվի Նոյեմբերի 19-ին, կամ 20-ին.

—«Русскій Еврей» չաբաթաթերթը հաղորդում է որ Գամբէտտայի նոր մինիստրութեան մէջ երեք մինիստրներ՝ Րէնալ, Գիւչար և Պօլ Բէր, հրէաներ են.

—Հռոմում չատ զբաղած են Բիսմարկի նորերումս ասած խօսքերից, թէ Իտալիայում միապետական սկզբունքը հետզհետէ ընկնում է. Լրագիրները քննում են գերմանական կանցլէրի այդ նշանաւոր խօսքերը.

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 3 դեկտեմբերի. „Правит. Вѣстн." լրագիրը հաղորդում է. գեներալ Չերևինի վրա րէվօլվեր արձակելու պատճառները բացառապէս քաղաքական են և այդ պատճառով Բրեստ Լիտովսկի մեշչանին Սանկօվսկու և Ս. Պետերբուրգի մեշչանին Մելնիկօվի գործը յանձնված է զինուորական դատարանին. Հաստատված է մուրհակաթղթի գնի բարձրացումը. Սպասում են ժառանգութեան վրա հարկի հաստատելուն.

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ